

Віталій ТКАЧ
ОРНАМЕНТОВАНІ ТА ФІГУРНІ ПРЯСЛИЦЯ
ПАЛЕОМЕТАЛЕВОГО ЧАСУ З ДУБЕНЩИНИ

Серед археологічних колекцій, як зібраних на Дубенщині за останні 20 років автором, так і тих, що зберігаються у фондах Державного історико-культурного заповідника м. Дубна вже тривалий час є категорія виробів, які поєднують в собі виробничі та сакральні функції – орнаментовані та фігурні пряслиця. Дана публікація є

спробою започаткування каталогу цих артефактів.

На момент створення цієї публікації автором опрацьовано 25 виробів з території Дубна та його округи, однак цей список не повний – орнаментовані та фігурні пряслиця з

Дубенщини, знайдені при археологічних розкопках публікували І. К. Свешніков та М. А.

Пелецишин, якась кількість таких виробів може знаходитись у фондах Рівненського обласного краєзнавчого музею та приватних збірках. Більшість виявлених пряслиць

належать до пізньотрипільської культури мідного віку та тшинецько-комарівського культурного кола доби пізньої бронзи, кілька до ранньозалізного віку, деякі залишилися

невизначеними.

Трипільська культура

1. Тараканів, пункт 2. Пряслице неправильно-біконічної форми, коричневий колір, домішка шамоту в глиняному тісті. Орнамент з п'яти пар радіальних ліній (рис. 1; 1).

Знайдене автором на поселенні трипільської культури.

2. Дубно, ур. Палестина, пункт 2. Пряслице неправильно-біконічної форми, коричневий колір, домішка дрібного піску та шамоту в глиняному тісті, підлощена поверхня. Орнамент з п'яти ліній, утворених чотирма або трьома крапками (рис. 1; 2).

Знайдене автором на поселенні трипільської культури.

3. Мирогоща, ДІКЗД кн.6218/II А – 1266. Пряслице неправильно-біконічної форми, коричневий колір. Орнамент складається з крапок, розміщених у чотирьох

неоднакових групах, які утворюють хрестоподібний знак (рис. 1; 6).

4. Мирогоща, пункт 2. Пряслице біконічної форми, коричневий колір, домішка піску та шамоту в глиняному тісті, збереглось фрагментарно. Орнамент з крапок

утворює коло на одній з сторін пряслиця, ближче до перегину (рис. 1; 4). Знайдене автором на поселенні

трипільської культури.

5. Листвин, пункт 7. Уламок пряслиця дзвоноподібної (?) форми, коричневий колір, домішка дрібного піску та шамоту в глиняному тісті, підлощена поверхня.

Орнамент з

крапок утворює коло на одній з сторін пряслиця, ближче до перегину (рис. 1; 5).

Знайдене

автором на поселенні трипільської культури.

6. Крилів, ДІКЗД кн.6230/II А – 1278. Пряслице неправильно-біконічної форми, коричневий колір. Орнамент з крапок утворює коло на одній з сторін пряслиця, ближче до

вершини (рис. 1; 3). На даний час в Крилові трипільські поселення не відомі.

7. Костянець, ДІКЗД кн.6207/II А – 1255. Пряслице неправильно-біконічної форми,

сірий колір. Орнамент подібний до попереднього, але утворений більшими ямками (рис. 1;

7). В Костянці відоме поселення трипільської культури в урочищі Лиственщина, неподалік від села розташовані пам'ятки трипільської культури Листвин-7 та Заруддя-3

[8; 196-199, 206].

8. Миньківці, ДІКЗД кн.6410/II А – 1358. Пряслице неправильно-біконічної форми, коричневий колір, зберігся фрагмент. Орнамент складається з штампую прямокутної та

неправильної форми, що утворює коло на одній з сторін пряслиця, ближче до перегину

(рис. 1; 8). На даний час в Миньківцях трипільські поселення не відомі. __

9. Заруддя, ДІКЗД – кн.6226/II А – 1274. Пряслице неправильно-біконічної форми, сірий колір. Орнамент з крапок утворює недбало виконане коло на одній з сторін пряслиця, ближче до перегину (рис. 1; 9). Поблизу села відоме трипільське поселення

Заруддя-3 [8; 206].

10. Дубно-Волиця. Пряслице біконічної форми, сірого кольору, вкрите фарбою червоно-коричневих відтінків. Орнамент складається з насічок нанесених на перегин

пряслиця (рис. 1; 10). Знайдено автором на багатошаровій пам'ятці, яка не містить виразного трипільського шару, натомість тут відомі поселення волино-люблінської культури мальованої кераміки і культури кулястих амфор, які були частково синхронні

трипільській. Випадки наявності поодиноких трипільських речей на поселенні культури

кулястих амфор простежені на пам'ятці Хрінники-11 на р. Стир.

Тшинецько-комарівське культурне коло

11. Округа Дубна, точне місце знахідки не відоме. Рогате пряслице з циліндричною основою та п'ятьма циліндричними відростками (рис. 2; 1). Визначити, чи отвір наскрізний, не вдалось. Колір коричневий та червоний, поверхня дуже добре лощена,

домішка кременю в глиняному тісті.

12. Заруддя, пункт 3. Уламок рогатого пряслиця з короткими циліндричними відростками. Колір червоно-коричневий, поверхня згладжена, домішка кременю в глиняному тісті (рис. 2; 2). Знайдене автором на поселенні ТККК.

13. М'ятин (Млинівський р-н), пункт 4. Рогате пряслице, основа біконічна, шість відростків. Колір сірий та коричневий, домішка кременю в глиняному тісті (рис. 2; 3). Походить з поселення ТККК.

14. Буща, ур. Тартак, пункт 2. Уламок булавоподібного пряслиця (наразі відреставрований виріб знаходиться в експозиції ДІКЗД), коричневий колір, домішка

кременю в глиняному тісті (рис. 2; 4). Знайдене автором на поселенні ТККК.

15. Тараканів, пункт 3. Фрагмент пряслиця видовжено-овальної форми, коричневий колір, добре лощена поверхня, домішка жорстви та шамоту в глиняному тісті.

Орнамент

складається з пальцевих вдавлень по перегину (рис. 2; 11), чим, можливо йому намагались

надати форми булавоподібного. Знайдене автором на поселенні ТККК.

16. Мирогоща, пункт 2. Пряслице біконічне, коричневий колір, домішка кременю в глиняному тісті (рис. 2; 5). Знайдене автором на поселенні ТККК.

17. Дубно-Волиця. Пряслице-котушка, коричневий колір, домішка кременю в глиняному тісті, лощена поверхня (рис. 2; 6). Знайдене автором на поселенні ТККК.

18. Дубно, район Сурмичі, пункт 3. Пряслице-котушка, мініатюрне, світло-коричневий колір, домішка піску в глиняному тісті, згладжена поверхня (рис. 2; 7). Походить з поселення ТККК.

19. Переміль (Млинівський р-н), ДІКЗД кн.6234/II А – 1282. Пряслице котушка, колір сірий (рис. 2; 8).

20. Костянець, ур. Монастирське, пункт 2, ДІКЗД кн.9893/I А – 1810. Пряслице-котушка, коричневий колір, домішка кременю в глиняному тісті, один з країв орнаментовано насічками (рис. 2; 9). Знайдене автором на поселенні ТККК.

21. Судобичі, пункт 1. Пряслице-котушка, червоно-коричневий колір, домішка кременю в глиняному тісті, лощена поверхня. З обох боків орнаментоване насічками, що

утворюють кола, на обох площинах орнамент з місяцеподібних заглиблень(рис. 2; 10).

Походить з поселення ТККК.

Пряслиця різних періодів

22. Дубно, підвісний міст. Пряслице у формі горщика. Коричневий колір, лощена поверхня, домішка шамоту в глиняному тісті, у верхній частині має воронку (рис. 1; 11).

Знайдене автором на поселенні ранньозалізного віку.

23. Дубно, острів Дубовець. Фрагмент рогатого пряслиця овальної форми, колір коричневий, домішка піску в глиняному тісті (рис. 1; 12). Знайдене автором на поселенні

ранньозалізного віку. Належить, найімовірніше, до милоградської культури.

24. Варковичі, Замкова гора. Пряслице неправильно-біконічної форми, колір червоний, домішка дрібного шамоту і піску в глиняному тісті, орнамент з глибоких проколів по перегину (рис. 1; 13). На цій же горі трапляється кераміка трипільської культури та раннього залізного віку, належність пряслиця до якоїсь з культур не встановлено.

25. Дубно-Волиця. Пряслице світло-коричневого кольору, домішка піску в глиняному тісті, орнамент з похилих насічок по перегину корпусу (рис. 1; 14). За глиняним тістом найближче до посуду бабинської культури доби бронзи з цього ж поселення, однак точно встановити його належність проблематично.

Зібрані на Дубенщині трипільські пряслиця демонструють стандартні системи орнаментатії для цієї культури. На поселенні Костянець-Лиственщина відомі пряслиця,

орнаментовані двома рядами крапок, що утворюють кола [5; 49]. На поселенні Листвин –

Гострий горб знайдено пряслиця з орнаментом, аналогічним більшості наших пряслиць,

одне з них орнаментоване як парами радіальних ліній, так і групами крапок, інші – крапками, що утворюють коло [5; 72]. На поселенні Голишів відомі пряслиця,

орнаментовані радіальними лініями з крапок та насічок, колами з крапок [3; 327, 396, 397;

6; 222].

Рогаті та булавоподібні пряслиця добре відомі на пам'ятках тшинецько-комарівського культурного кола і вважаються предметами культу. На деяких екземплярах

трапляється орнамент, а на пряслиці з теклинського кургану – піктограма з значків,

близьких до знаків на посудинах зрубної культури [1; 178]. Відомі на пам'ятках ТККК і пряслиця-котушки. Г. Охріменко та І. Маркус вважають ці вироби коліщатами до ткацького верстата [4; 454]. З цією думкою не можна погодитись, оскільки всі вироби досить індивідуальних форм і зовсім не мають технічного зносу, який неодмінно б виник при такому їх використанні. Рогаті пряслиця, та пряслиця-котушки відомі і у милоградській культурі ранньозалізного віку [2; 116]. До цієї культури І. К. Свешніков відніс рогате пряслице з Мирогощі та пряслице-котушку з Великого Олексина [7; 75]. До останнього тяжіє також глиняний катушкоподібний виріб без отвору з с. Липа, що зберігається в фондах Державного археологічного музею у Варшаві [9; 32]. Пряслиця у формі посудин також поширені у милоградській культурі, причому зазвичай вони імітують посуд зарубинецьких типів [2; 117]. За обрисами пряслице з Дубна також подібне до зарубинецького або поморського горщика.

Вжиті скорочення:

ДІКЗД – Державний історико-культурний заповідник м. Дубна

ТККК – тшинецько-комарівське культурне коло.

Ур. – урочище

Джерела і література

1. Березанская С. С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К., 1982.

2. Мельниковская О. Н. Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке. – М.: Наука, 1967.

3. Охріменко Г., Кучинко М., Склярєнко Н., Собуцький М., Охріменко В. Вивчення багатощарової пам'ятки Голишів на Волині.// Охріменко Г., Склярєнко Н., Каліщук О.,

Ткач В., Романчук О. Олександр Цинкаловський та праісторія Волині. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2007. – с. 319-402.

4. Охріменко Г., Маркус І. Пам'ятки Східнотшинецької культури на Волині.//Археологічна спадщина Яна Фітцке. – Луцьк, 2005. – с. 448-486.

5. Пелешишин М. А. Поселення мідного віку біля сіл Костянець і Листвин у Західній Волині. – Львів, 1997. __

6. Позіховський О., Охріменко Г. Пізньотрипільське поселення біля с. Голишів на Західній

Волині.//Археологічна спадщина Яна Фітцке. – Луцьк, 2005. – с. 216-278.

7. Свешніков І. К. Пам'ятки Милоградської культури в басейні р. Горинь. – Археологія. – 2. – 1971. – с. 68-80.

8. Ткач В. Археологічні пам'ятки верхів'я р. Розинки.//Археологічні дослідження Львівського університету. – Випуск 11. – Львів, 2008. – с. 195-208.

9. Węgrzynowicz T. Zabytki z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza z Ukrainy i Białorusi w zbiorach

Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. – Warszawa, 2001. – 123 s.

10. Фонди ДІКЗ м. Дубно.

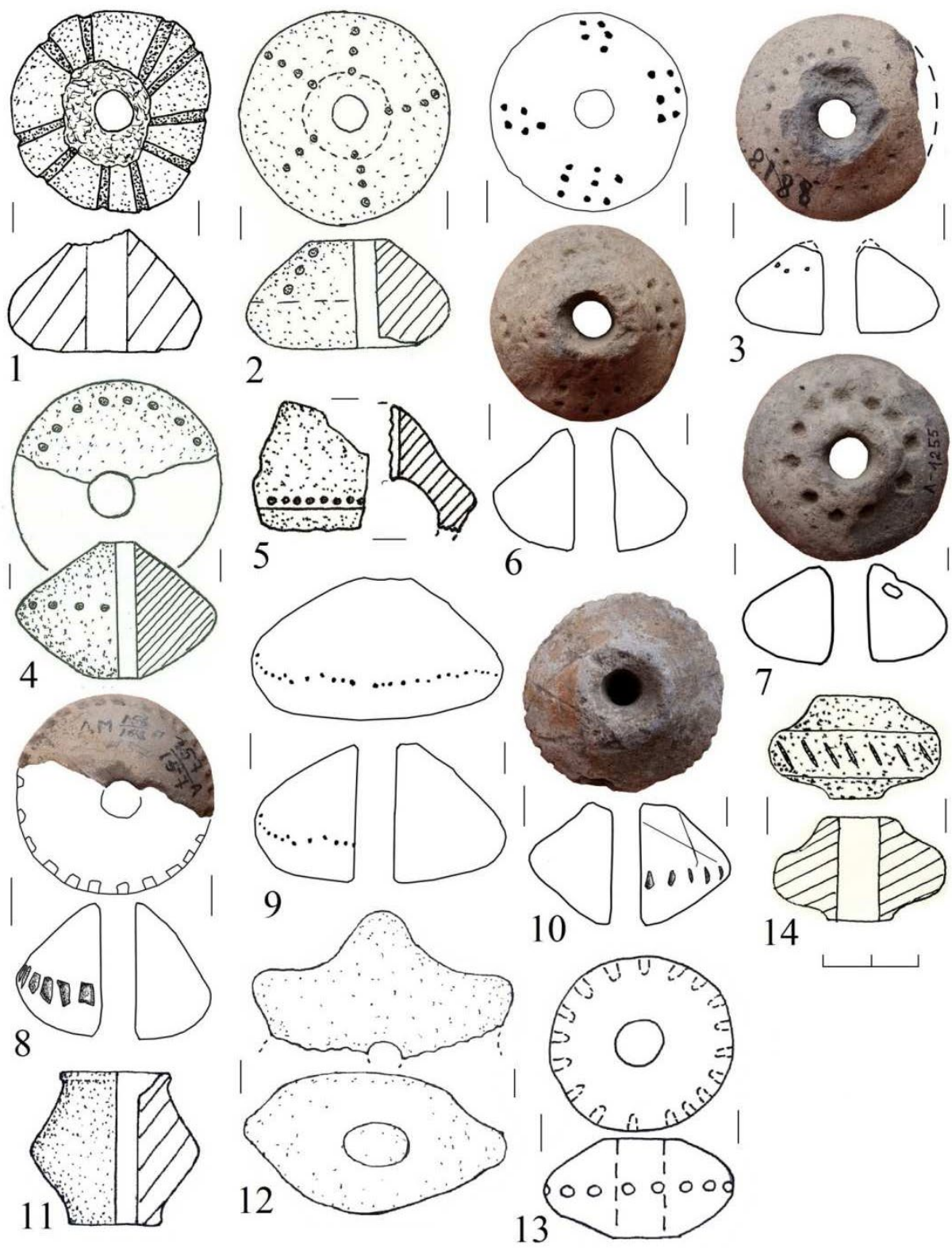

Рис. 1. Пряслиця трипільської культури (1-10), ранньозалізного віку (11, 12), невизначене (13) і бабинське-? (14).

Рис. 2. Пряслиця тшинецько-комарівського культурного кола. Рис. 2. Пряслиця тшинецько-комарівського культурного кола.

